

Ordkrig

– ord i krig

av Elisabeth Eide

The war in Afghanistan is over and what is left is a mopping up operation in a few provinces, but the Department is still controlling policy.

Så uttryckte sig nyligen, den 11 april, en talesman för amerikanska försvarsdepartementet till den världskände pakistanske journalisten Ahmed Rashid. Kriget är över men uppstädning pågår fortfarande. Bara en vecka senare blev fyra kanadensiska soldater – och ingen vet hur många afghaner – dödade i en ny fas av denna upprepningsprocess.

MOPPING AND FLUSHING

I de flesta krig blir kvinnorna och kvinnors traditionella områden ganska osynliga. Kvinnor är sällan statschefer, utrikes- eller försvarsministrar. De flyger sällan stridsflygplan eller skjuter med kalaschnikov. De pratar sällan på TV-skärmarna, ja, de gråter kanske mer än de pratar, det är en bra illustration av sorg.

Ändå har en slags kvinnodomän kraftigt trätt fram, speciellt i engelskspråkig retorik efter den 11:e september. Jag tänker på uttrycket "mop up". Ett annat ofta använt uttryck i det nya kriget är "flush out" som kanske kan sägas vara mer allmänmänskligt. De två uttrycken har använts av Bush och hans allierade om fienden som i demokratins namn ska bekämpas med alla medel.

Vilka associationer ger de?

Förr hette det ofta att "röka ut" fienden. Numera används detta uttryck jämsides med de sanitära. Så vitt jag vet är röka ut ett jaktuttryck. Du sätter eld på rävgrytets ena utgång och tvingar räven ut genom det andra. Och räven är ett listigt djur: Fienden blir därmed tyst, underförstått listig som en

räv. Med andra ord innebär icke detta uttryck nödvändigtvis en negativ värdering av fienden, av den Andre.

Tillbaka till städningen: Låt oss börja med moppen: den ska ta till sig damm och smuts och göra rent. Fienden, al Qaida och andra terrorister blir indirekt, tyst överenskommen, här till damm och smuts som måste bort. Moppen, det mest använda redskapet i modern renhållning, doppas i vatten och föser med sig det som finns på golvet. Den är bred och får med sig mycket på en gång. Kanske ligger där inte bara smuts utan också en och annan värdefull sak som någon har tappat på golvet? En sedel, ett frimärke, en bild av en älskad person?

Så är det spolningen. Spolssystem använder vi oss av för att bli kvitt det mest intima mänskliga avfallet på ett lätt sätt. Spolningen tar med sig urin och avföring. Men det händer också där att vi tappar något däri - tänk på den välkända vandringshistorien om vigselringen som hittades efter en rundtur i kloaken.

Under de senaste månadernas kamp mot terrorismen har renlighetsmetaforerna blomstrat – och lockat många, däribland undertecknad, till att vrida och vända på dem.

Renhet är också en viktig egenskap i de anteckningar som självmordsbombaren Mohammed Atta, en av huvudmännen bakom den 11:e september lämnade efter sig:

Lyd Gud och Hans Profet (...) Gör hjärtat rent och tvätta bort alla jordiska element. Lekens och dagdriveriets tid är över. Rättfärdighetens tid är här (...) Avlägsna alla kroppshår, ta på eau de cologne, ta en dusch.

Kari Vogt och Anders Heger skriver att här rör det sig om symbolisk rening som ska göras före alla rituella plikter men

■ **Retorik i krig.** Metaforerna om kriget mot terrorismen är både lockande och farliga. Vilken bild av “de som inte är som vi” skapar de egentligen? Elisabeth Eide tar här upp tråden från förra numrets artikel om USAs “terrorkrig”.

att renhetskravet går som en röd tråd genom Attas anteckningar. Det handlar om att distansera sig från det befläckade och uppnå ett rent tillstånd där man är redo att möta Gud. Befläckandet ligger i synden som ska begås.

Det som är intressant i denna process av hur orden sprids är att en av världens viktigaste nyhetsinstitutioner, BBC World, använder dessa metaforer – introducerade av krigets politiker – och att de tidvis adopterats av journalisterna, reportrar på fälten.

VI OCH DE

Ordet “främmandekultur” håller på att bli en del av norskt vardagsspråk. Men ordet är inte precis ägnat att främja brobyggande, snarare är det ett avståndord; ett klyftskapande ord. På var sin sida av avgrunden stirrande växelvis skeptiskt på varandra eller med rädsla ner i klyftan står ett “vi” och ett “de”. Vi använder en del särskiljande ord, begrepp som skapar avstånd – alls inte nödvändigtvis med ondsinta intentioner eller aggressioner – men ofta utan att tänka oss för. Som då tv-programmet *Dagsrevyns* ena ankare frågade en representant för överheten dagen efter mordet i Moss (där fyra ungdomar med ‘minoritetsetnisk bakgrund’ anklagades för dråpet på två etniskt norska dörrvakter) om vad “vi norrmän” skulle göra medan vi väntade på en hårdare utvisningspolitik. Underförstått: icke-norrmän (läs invandrare) hade inget att frukta medan “de” väntade. För de tillhörde de Andra som de laglösa kommer från. Denna typ “ren norskhet” inkluderar inte särskilt mycket.

Lika omedvetet var det säkert då en kommentator i *Dagsavisen* två dagar senare i en kritisk artikel skrev att “nu känner vi bakgrunden” om de som är anhängna för mordet. Gör vi? Gjorde vi? Bara om vi anser bakgrund som synonymt med etnisitet för “dem”, de Andra, de som inte har en klar nord- och västeuropeisk identitet. Men är det så vi etniskt norska tänker på bakgrund hos oss själva? Nej, då blir det litet mer komplicerat. Bakgrund är inte en enkel storhet.

Författaren Amin Maalouf säger så här i boken “Identitet

som dödar”:

Det som gör mig till mig och inte vilken som helst annan person är det faktum att jag står mellan två länder, två eller tre språk och flera kulturella traditioner. Det är just detta som definierar min identitet. Skulle jag ha en mer autentisk existens om jag skar bort en del av mig själv?

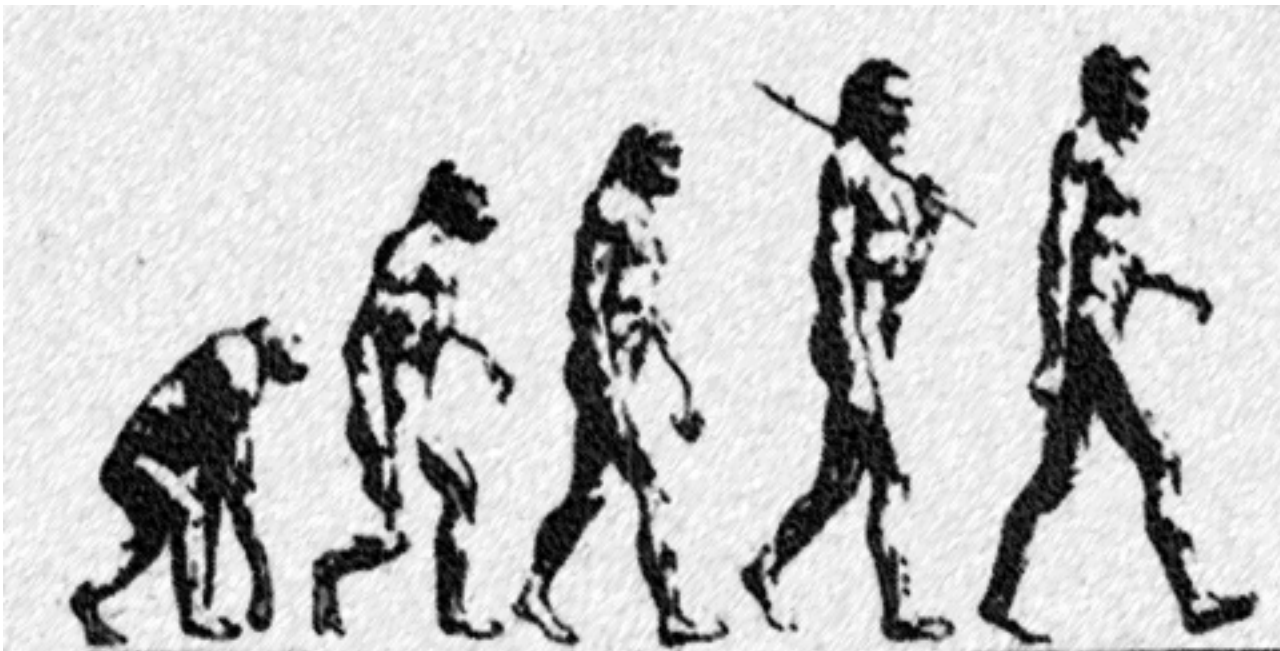
Det ovannämnda kan vi kalla en brutal retorisk knipa.

Det är inte speciellt viktigt att hänga ut enskilda reportrar för dessa försök att göra det enkelt för folk: förenkling i tal och skrift. Poängen är snarare att journalister, som inte har en tvåårs eller fyraårs deadline för det de sysslar med, något som vi forskare kan bevilja oss, måste formulera sig genast och därför måste ses i ljuset av denna press. Men jag tror dock att två saker kan avhjälpa retoriska fallgropar: kritisk självreflektion och den berömda norska “tvisyn”, förmågan att se från två håll, som författaren Aasmund Olavsson Vinje gjorde sig till talesman för på 1850-talet.

DE ANDRA SOM BARBARER

I februari, samma vecka som jag för första gången observerade att journalister på BBC hade tillägnat sig städningssmetaforerna, visade BBC ett hjärtskärande reportage från Bagdhis-provinsen i nordvästra Afghanistan. Där har befolkningen länge svultit och situationen blivit värre efter den 11:e september, berättar reportern. Vi ser att folk har lite mat även om vida kläder skyler de magra kropparna. De äter en välling av gräs. Vi får veta att en desperat familjefar har lovat bort den nioåriga dottern och fått brudpengar – för att hålla liv i alla dem som är beroende av honom. Reportern antyder att flera gör det samma.

I BBC World´s egen reklam resten av veckan – där de ska demonstrera sin överlägsenhet i att rapportera från världens alla hörn – kommer ett kort fragment av Bagdhis-reportaget tillbaka: Svälten härjar i Afghanistan; “and now they are selling their daughters”.

Från "de" till "vi"?

Underförstått: De = alla. Barbarerna. Var det inte det vi visste? Medan reportaget visade en slags förståelse för de svältdrabbades situation visar den korta BBC-trailern, som i motsats till reportaget visas gång på gång, bara en irrationell handling. Med sådana "trailers" och renhetsmetaforer kan kanalen bidra till att öka avstånden till "de fjärran Andra", till att deras liv får en annan valör än västliga offer eller västliga elitsoldater.

DE "FJÄRRAN ANDRA"

Låt mig återvända till städningsproceduren som faktiskt ännu pågår (nu relativt odokumenterad, undantaget när kanadensiska soldater träffas av USA-projektiler) i delar av Afghanistan. Vad vet vi om bakgrunden till att en vanlig, menig *taleb* (singularformen av taliban) som kanske ännu väljer eller blir tvingad att strida i bergsområdena i Pakistan? Ska vi följa USA-retoriken ytterligare en bit i städmeterforerna så är den påstådda bakgrunden ondska. Han – eller snarare *de*, han existerar inte som individ – vill oss ont. I den enkla bilden av fienden finns inte individen.

Varje krig har till en viss grad som förutsättning att de krigförande inte förstår den Andres situation, att de avgränsar sig från möjligheten att på minsta sätt identifiera sig med sina potentiella offer. Så kanske det var för de män som styrde flygplanen mot World Trade Center och Pentagon och så må det ha varit med dem som planerade vederläggningen mot ett av världens mest krigsdrabbade folk. Människorna drunknar i mer eller mindre uttalade heliga

motiv följda av en flod av ord. Ordkrig, ja, gärna det.

Fanatiker, mördare, bedragare, drullar, våldtäktsmän, analfabeter, degenererade, slaktare, bergserber, ociviliserade, bastarder, berusade serber, fascister, nationalist, stalinister, nazister, bosjeviker – allt detta kallades serberna, skriver Carl Savich i en analys av mediernas täckning av Bosnien- och Kosovokonflikterna daterad juni 2000. Under Golfkriget blev USA:s fiender kallade "ökenråttor" medan de angripna al Qaida- och Talibanmedlemmarna, som gömt sig i Tora Bora-området i östra Afghanistan, har gått under namnet "grottråttor". Även om en del något aparta människor har råttor som keldjur måste vi se rättmetaforen som en negativ stämpel. Råttor lämnar ett sjunkande skepp. Råttor trivs där det är sopor och avfall där renhållningsarbetarna inte har varit. Och råttor kan man döda, ge cancer, experimentera med; på ett annat sätt än med söta kattungar. Vem har inte klappat en kattunge? Men en råtta? På ryggen?

IDENTIFIKATION

En av de mest kända berättelserna från Västfronten under första världskriget handlar om hur engelska och tyska soldater på julafton kröp upp ur sina skyttegravar och delade det lilla de hade med varandra under några korta ögonblick av fred. Det ska ha skett i verkligheten. Vem vet om några efter en sådan glimt av mänsklig gemenskap med den vanligen abstrakte och hatade fienden siktade litet högre när de på juldagen sköt mot fienden?

Medierna kan bidra till viss identifikation över murar och

mot politikernas fiendebilder eller kan de styrka den saknade samexistens som redan finns "där ute" bland krigarna som blir lärda att se på motståndarna som omänniskor. Ett ensidigt fokuserande i medierna på det som skiljer "oss" och "dem" bidrar till att de Andra i liten grad blir sedda som individer.

Ja, men så var det då denna taleb-an, den religiöse studenten som hamnat på fel sida efter några års undervisning i en ortodox pakistansk madrasa, Koranskola. Det är inte kungal eller kändisfjäsk från min sida när jag säger att Ari Behn är en av de få skribenter i Norge som gjort några försök till att komma den Andre, talibanen, en smula in på livet. Helt enkelt därför att han i ett TV-program (visserligen efter att först ha visat upp sig själv ordentligt) lät dem komma till tals och därmed gjorde det klart att de är människor, inte bara ett fenomen, fiender, råttor drivna av en mystisk, djurisk ondska. I krig handlar ordkrigen i hög grad om vem som får mikrofonen stucken framför näsan.

Fattiga familjer i Pakistan – som för övrigt betyder de renas land (pak = ren) ser stundtals madrasa som enda utvägen för sina söner: där får de mat, utbildning och en slags framtid. Och de unga studenter som sändes till fronten blev lurade till att tro att de skulle försvara islam mot de otrogna (orena). Den som inte blev dödad utan tagen till fånga av sin afghanistanske motpart upptäckte snabbt att det fanns islamister också på den sidan.

ORIENTALISMEN OCH HIERARKIERNA

Exilpalestiniern Edward Said, vars internationellt mycket berömda bok *Orientalismen* talar om en orientalismens framställningsform, en dominerande framställning av den Andre, bygger på politisk hegemoni. Forskare, författare, reseskildrare och journalister som besökt världen öster om Europa (även söder om) framställde "de Andra" som längre ner på en imaginär evolutionsstege med de västliga "vi" tronande längst upp. "De" var despoter, vi demokrater; de föraktade individen och framhävde kollektivet, vi försvarade individen; de var statiska och oföränderliga, vi i ständig utveckling, teknologiskt och andligt. Denna typ framställning av "Västern och Resten" bidrog enligt den kenyanske författaren Ngugi wa Thiongo till att få "de andra", här afrikanerna, att se sina kulturer som en ödemark där inget var byggt, skapat eller uppnått: "a Wasteland of non-achievements". Wasteland: ja, egentligen betyder ju *waste* också avfall! Icke-värdefulla föremål eller sopor.

Hur tog dessa framställningar form? Jo, just med att de, som hade makten att framställa de Andra, sysslade med att skapa klyftor och opererade med det som i retoriken kan kallas binära motsättningar: vår klassiska musik mot deras folkmusik, vår konst mot deras konsthantverk, våra religioner mot deras vidskepelse (animism). Detta makt-perspektiv är viktigt för framtida retorikanalyser.

FAIRCLOUGHS STEGE: FRÅN BORTA TILL NÄRA

Hur ska vi orientera oss i denna täta orddjungel, inte minst i medierna? Vi vet hur sportmetaforerna kryper in i politikerspråket: Den politiker finns knappast som under loppet av ett år inte blir starkt uppmanad till att "komma på banan". Denna vecka slog en politiker knock-out på en annan i spalterna. Men hur är det med krigets metaforer? De finns i rik mån i vardagsspråket: en kanonad av frågor, en skjutjärnsintervju, politikerna blev belägrade av journalister.

Men det var något annat: I ordkriget är inte alla parter lika synliga. Någon blir inte sedd och sällan hörd. Den brittiske diskursanalytikern Norman Fairclough opererar med en slags skala av synliggörande i sitt förhållande till texter, inklusive elektroniska medier, en indelning mellan det som syns och det som inte syns, det som är där och det som inte är där i en diskurs. Enligt honom är varje text en kombination av explicita och implicita meningar: som i berättelsen om moppen eller spolningen. Den explicita: Vi ska spola, skölja ut dem, och den implicita (inte uttalat klart och entydigt): fienden är exkrementer eller lort.

INTE NÄRVARANDE: Ett exempel på något som ofta är inte närvarande i mediabevakningen av en begivenhet, är enligt Fairclough den historiska kontexten. Det kan ofta förklaras med att den är komplex och bryter ramarna för korta nyhets-sändningar och dito artiklar. Jag vill hävda att det fanns klara, rationella orsaker, kanske till och med ädla motiv som drev många män att ansluta sig till Talibanerna. Afghanistans nuvarande ledare, Hamid Karzai, stöttade också Talibanerna till att börja med. Men Talibanerna presenterade utan kontext blir till en serie handlingar – som verkar irrationella och omotiverade. Därför är tidningarnas roll, med sin större plats för krönikor och kommentarer – så viktig. I det pågående kriget mot terrorn (som nätt och jämnt ska ha börjat), har det blivit plats för en del historia, en del kontext, men mycket har fått lämnas därhän. Jag saknar till exempel en noggrannare belysning av al Qaidas och Bin Ladens historia, hans förbindelser med brittiska MI5. Och överste Khadaffis försök att bli kvitt honom när han vände sig till Interpol redan före bombningen av USA:s ambassader i Nairobi och Dar-es-Salam. Men ökad vikt på sådana saker kan lätt bidra till att förfuska den 'rena' bilden av 'oss' och 'dem'.

TAGET FÖR GIVET: Från detta steg, frånvaron, klättrar vi med Fairclough upp på steget för förhandsinställning: det som till exempel är taget för givet när man vänder sig till en bestämd publik. En förhandsinställning är något som jag som skribent och ni som publik förutsätter att dela, att vara eniga om. Som när en del politiker talar och implicit men inte explicit säger att fredliga lösningar (det må vara i Kosovo, Afghanistan eller någon annan plats i världen) är omöj-

lig, att kampen mot terrorn måste vinnas med tuffa stödredskap, inte genom gemensam tedrickning på handknutna golvkuddar. På det sättet blir fredsprocessen marginaliserad. Ett annat färskt exempel: I en artikel om förhöringsfiaskot på Guantanamo-basen skriver Dagbladets korrespondent om okvalificerade tolkar och förhørsledare:

Denna förhöringsbrist leder till att militära åtalsmyndigheter inte får tillräckliga bevis mot de enskilda fångarna för att kunna åstadkomma ett hållbart åtal för krigsförbrytelse.

Implicit i denna oskyldiga mening ligger en premis om att alla de 299 fångarna i "Röntgenlägret" (Camp X-Ray) på Cuba skulle vara skyldiga: det är bara förhørsledarnas oduglighet att inte få fram det. Detta skriver och säger säkert en rad USA-medier. Men är det här upphöjt till ett auktoriserat uttalande från reportern?

I BAKGRUNDEN: Nästa pinne på Faircloughs stege: De som "är där" men bara får lov att spela andra fiolen, det vill säga befinna sig i bakgrunden. Kanske tillåtas en replik eller två. Med andra ord: explicit på plats men med markerat lägre betydelse än huvudaktörerna. Här finner vi ofta kvinnorna i ett krig. I ordkriget om Afghanistan har hänvisning till afghanska kvinnor varit ett viktigt försvar för bombningen av landet. Men i liten grad har de fått tala. Ett undantag är filmen "Beneath the Veil" gjord av brittisk-afghanska Saira Shah och visad bl.a. i svensk TV. Den är en svidande och välformulerad kritik av Talibanerna och Shah blev bra hjälpt av kvinnoorganisationen RAWA, som med fara för egna liv filmade avrättningarna på Kabuls stadion.

Men RAWA fick inte tala mycket i norska medier efter den 7:e oktober då bombningen av Afghanistan var igång. RAWA var nämligen starkt kritisk både mot bombningen och de av USA nyutnämnda hjältarna i Afghanistan, Nordalliansen. Det passade dåligt in i bilden av USA:s civilisatoriska rengöringsuppdrag. Detsamma gällde ett uttalande från nitton afghanska kvinnoorganisationer med kontor i Peshawar som i början av november bönade om bombstopp. De blev föga hörda. Också den kontinuerliga bombningen av Irak har kommit i bakgrunden trots nya planer om att angripa landet. I ett uttalande i Wall Street Journal säger en talesman för Pentagon att det finns ett dilemma, det finns inte så mycket mer att bomba, metaforiskt uttryckt: "We're down to the last outhouse". Med andra ord: alltså rent bord.

OCH PÅ FÖRSTA HYLLAN: Överst på Faircloughs stege har vi det som fått platsen i förgrunden. Med modern teknologi och det redaktören för Le Monde Diplomatique, Ignacio Ramonet kallar "direkteriet" eller direktifiseringen blir det lätt reportern själv som får huvudrollen. I alla fall i TV-mediet. Det – och att stå i skottsäker väst – borgar för en autensitet och auktoritet; reportern är där på allas våra

vagnar när det sker. Uttrycket blir viktigare än innehållet i det som sägs. Ett exempel på hur långt det kan gå är då CNN:s Richard Blystoke när Jean-Baptiste Aristide installerades som president på Haiti 1994 skulle göra sin femtielfte stand-up och berätta för tittarna vad som skedde. Han stod på en höjd utanför huvudstaden Port-au-Prince och trodde att han pratade med studion som förberedelse för sändning medan han i verkligheten gick ut i sändning. Ankaret frågar: "How is the situation in Port-au-Prince now, Richard Blystoke?" Och han svarar: "How the fuck should I know? You've been commanding me to do all these stand-ups ever since I arrived here, so I haven't had the chance to go down and find out!"

Kraven på direkt närvaro kan med andra ord bli svårt hämmande för sökandet efter sanningen. Självklart är inte bilden entydig: både i TV-, radio- och dagstidningsreportage har vi mött såväl ledare som vanliga människor som lever i och omslutna av kriget. Och terrorn.

TERROR OCH HÄMND

Vad är då terror och terrorism? De framstår som smutsiga ord i motsats till det mer blankpolerade "hämnad". I USA har det skett en intressant debatt i Minneapolis mellan en grupp som kallar sig *Minnesotans Against Terrorism* (MAT) och Minnesota-tidningen Star Tribune – om bruket av ordet terrorism. Tidningen angreps av MAT för att den inte använde termen terrorism så mycket, redaktören sa att han föredrog att skildra det som skedde, i t.ex. Mellanöstern, och så fick läsarna själva döma. Men när det kom till stycket och definitionen av ordet terrorism preciserade redaktören att han reserverade ordet för "non-governmental groups". MAT sa emot och att han predikade dubbelmoral, att alla målriktade angrepp på oskyldiga civila ska kallas terrorism. Nätverket FAIR (en mediakritisk hemsida på Internet: www.fair.org) frågade MAT om bombningen av Hiroshima kunde kallas terrorism, men nej, det menade de inte även om staden saknade militära mål. Användningen av massförstörelsevapen under andra världskriget mot en ond makt som hade deltagit i folkmord är inte något som denna organisation är villig att fördöma, var det officiella svaret. Med andra ord upphör mord på civila att vara terrorism när de sker för att kämpa mot en "ond kraft". Och här, för att följa tråden tillbaka till Fairclough, gäller det att stå långt fram – i förgrunden – när makten att definiera är utdelad så att man kan berätta för världen vem som är ond och god. (Har ni för resten lagt märke till att "weapons of mass destruction" framställs som något "de Andra" har och inte det stora "vi"?)

FAIR å sin sida menade att den enda konsekventa definitionen av terrorism var att det rör sig om planmässiga mord på civila för att uppnå ett politiskt mål – oberoende av om mödarna är stödda av en stat eller ej och oberoende av mordmetod. Men denna definition finns det inga nyhets-

media som vill använda sig av, skriver FAIR. För då måste de använda terror inte bara om Hiroshima och Nagasaki utan också om USA:s stöd till en rad regeringar i Sydamerika och angreppen på infrastrukturen i Irak – eller på båda sidorna i kriget mellan Israel och Palestina.

Över till det renare och ädlare ordet "hämd". Just i Mellanöstern används det som ett ord för en legitim handling. Hämd är något den angripne har rätt till. Det vilar på ett sätt något hårt men rättfärdigt över ordet. Han fick sin hämd, säger vi (och balansen är återställd). Men vem får rätt till ordet hämd i den pågående konflikten?

När jag skriver detta kommer nyheten från NRK:s korrespondent om att Israel inte vill godta sammansättningen av gruppen som ska granska det som skedde i Jenin: Enligt Israel är palestinierna igång med att koka ihop bevismaterial. Inte renhet den här gången men onekligen från köksfronten. Avstånden är fundamentala. Palestinierna säger att de gräver fram sina döda, israeliska talesmän kallar det att koka ihop något.

KRIG OCH KRIMINALITET

I detta senaste krig har Bush fått problem med att jonglera orden krig och kriminalitet. Då 11:e septemberangreppen skedde kallades det snabbt krig – och USA skulle finna de kriminella som stod bakom det. Som den amerikanske kritikern Geov Parrish skriver: Om USA hade gått in i Afghanistan på jakt efter kriminella i en snävt definierad polisaktion hade de haft ett ben att stå på. Men det gjorde de inte och det gör de inte. Istället invaderade de ett helt land. Genevekonventionen säger explicit att om det är någon som helst osäkerhet om en person är krigsfånge eller inte så är han det. Eller det måste hållas en rättegång för att bestämma något annat. I detta fall är det heller ingen ambivalens, skriver Parrish. USA säger sig vilja efterforska förbrytelser och att de därför har internerat fångarna på Guantanamo-basen på Cuba. Med andra ord: de försöker att "have it both ways": först föra krig som svar på ett brott och därefter efterforska förbrytelser bland dem som enligt konventionen skulle vara krigsfångar. Detta är ett semantiskt spel från USA:s sida som inte håller tätt.

En variant på detta ser vi när Israels ledare i dag nekar att godkänna sin motpart som en krigförande motpart som känner sig angripen – och har rätt till både ordet hämd, ordet försvar och att kalla sig soldater? Det kan verka som att idag blir alla palestinier med vapen i hand dragna över samma kam. Gunmen – den 'Vilda Östern' men icke 'soldater'.

FÖRÖDMJUKELSE OCH DUBBELMORAL

En av de viktigaste orsakerna till krigshandlingarna är förödmjukelse snarare än fattigdom. Saudi-Arabien ses av de

oppositionella – och av al Qaida som ett USA-vänligt lydrike, med stationerade USA-trupper och långvarigt svek mot palestinierna dikterat av samma USA. (Kom ihåg att 15 av 19 av 11:e septemberns självmordsflygare var från Saudi-Arabien.) Usama Bin Laden har baserat mycket av sin retorik på dessa faktum: och kanske: ingen rök utan eld med andra ord ingen retorik om kränkningar utan en viss självupplevd förödmjukelse.

Vår nation [den islamiska världen] har fått erfara denna förödmjukelse och detta förakt i mer än 80 år. Vår nations söner har blivit mördade, dess blod har spillts, dess heliga platser attackeras och det regeras inte enlighet med vad Allah har påbjudit. Trots detta är det ingen som bryr sig. [...] Miljoner oskyldiga barn blir mördade medan jag talar. [...] Men om svärdet faller på USA efter 80 år, reser hyckleriet sitt huvud.

Och motsvarande kan vi väl tänka oss att angreppet den 11:e september – förutom att ge USA en stor sorg och en enorm chock – också måste inneburet en stor förödmjukelse. Förödmjukelse påkallar raseri mer än rationalitet.

Ett problem som den nya världsordningen har ärvt från den gamla, koloniala, är dubbelmoralen. Idealen om jämlikhet, broderskap och universella mänskliga rättigheter har sedan den franska upplysningstidens dagar stått sida vid sida med slaveri, kolonialism, fria ekonomiska zoner där det enda fria är ägarnas vinst och protektionism för några, inte för andra. Fackliga rättigheter, yttrandefrihet, rätt till arbete, hus och rent vatten för några, långt ifrån alla, inom en och samma världsekonomi.

Den franske författaren och essäisten Michel de Montaigne, som levde på 1500-talet och ivrigt följde dåtidens gryende kolonialism, registrerade att sjöfararna kom hem med otroliga berättelser om de vilda andra. De hade två huvuden, de var primitiva och – inte minst – kannibaler. Senare forskning har visat att världen genom sin annars blodiga historia har sett mycket litet av detta fenomen med undantag av några fickor på Nya Guinea. Kannibalen har ändå blivit kvar, inte bara som uttryck för att äta medmänniskor, men som metafor för det ytterst primitiva. Montaigne var barn av sin tid och han måste ha trott på berättelserna om kannibalism bland de vilda Andra. I essäen "Om kannibalism" ger Montaigne uttryck för att han anser inkquisitionens tortyr av högst levande människor i Europas mitt var långt värre än om några på andra sidan havet dödade sin nästa och så åt upp honom. Jag ska spara församlingen den tortyr han beskrev. Vi känner till den om än icke i detalj.

Men det Montaigne gjorde och som alla vi som lever av att framställa världen på ett eller annat sätt också kunde göra var att utöva en form av eftertanke. Han såg inte bara grandet i sin fjärran broders öga men också bjälken i det europeiska. Här är ett försök från en stat där denna övning

nu för tiden är föga populär:

Folk som gav oss Quisling ska inte komma här och säga oss vad som är rätt och fel.

(Zalman Shoval, rådgivare till Ariel Sharon)

Ett annat uttryck använt av två amerikanska filmforskare, Ella Shohat och Robert Stam, är "ömsesidig relativisering". Jag försöker att se mig själv med den Andres ögon och hoppas att hon gör detsamma. Många reagerar med rätta på hur Talibanerna använde sina kvinnor som symbol för nationens renhet och ära – enklast genom att stänga inne de flesta av dem – eller ute från samhällslivet. Har vi exempel från vår egen tid på ett symbolbruk av kvinnor? Inte parallellt, men kvinnor i Danmark och Norge som efter den tyska ockupationen blev hunsade och skamklippta, blev väl också behandlade som symboler för nationens förlorade renhet och ära?

DE ANDRA - SÅ BETYDELSELÖSA

Tillbaka till dubbelmoralen och kriget, eller kampen mot terrorism. Den har väldigt mycket med människors (brist på) lika värde och lika rättigheter att göra. I april ifjol kom rapporten "Pattern of Global Terrorism", utgiven av USA:s koordinator för counter-terrorism. En del av exemplen i den talar ett tydligt dubbelmoraliskt språk:

– Den viktigaste händelsen i Angola rapporterades vara en upprörande kidnappning av tre portugisiska byggnadsarbetare. Mord på hundratals angolanska civila nämndes inte.

– Ska man tro rapporten var det bara utländska journalister som drabbades av terrorismen i Sierra Leone.

– I Uganda har gruppen Guds motståndshär tydligen inte gjort annan skada än att ha kidnappat och mördat italienska missionärer.

– Och terrorn i den Demokratiska Republiken Kongo, som har kostat kanske tre miljoner människors livet, blir inte nämnd.

Här är, som vi ser, de Andra offren, de "där nere" sopade in under mattan. Guardian-journalisten George Monbiot kommenterar denna rapport, som alltså ska svartmåla den globala terrorismen. Han skriver att det ser ut som om internationell terror bara drabbar USA-medborgare eller vita medborgare i andra nationer. Svarta och bruna människor är ansvariga för terrorn, inte offer. Att bli nekad status som offer är ett annat sätt att bli nekad människovärde.

Ett exempel på olika värderingar kommer från BBC News den 14:e mars:

Eight US servicemen have died and 49 have been wounded in the action so far. Several allied Afghans have also been killed.

Blev några afghaner sårade? Är det så mycket svårare att "hålla reda på" de lokala offren? Den nordamerikanske satirikern Abbie Hoffman skrev en gång följande:

I gårdagens tidning kunde vi läsa att en brunett blivit ihjälstucken och att 10 000 iranier omkom i en jordbävning. Jag funderar på vilken hårfärg de hade!

Det jag har försökt att göra här, är att trassla till skillnaden mellan ett "vi" och ett "de", med att uppmana till reflekterande tänkande. Till att försöka se världen också från den Andres ståndpunkt och utgångspunkt. I journalistikens historia blir krig och bevakning av dessa kallade milstolpar och vändningar. Frågan är om maktförhållandena och ordkrigen i de kontinuerliga 'småkrigen', som vi har sett de senaste trettio åren, kommer att sätta varaktigt ändrade ramvillkor för retoriken genom skillnaden mellan tillgång till orden, sina stadigt grövre och samtidigt mer beslöjade, främlingsskapande metaforer och genom äganderätten till ord.

Läs mer

Fairclough, Norman: *Media Discourse*, Arnold, London 1995.

Heger, Anders & Vogt, Kari: *Bruddet*, Cappelen, Oslo 2002.

Maalouf, Amin: *On Identity*, The Harvill Press, London 2000.

Ramonet, Ignacio: *La Tyrannie de la Communication*, Galilée, Paris 1999.

Said, Edward: *Orientalism*, Stockholm, Mån-pocket, 1997 [1978].

Shohat, Ella & Stam, Robert (1994): *Unthinking Eurocentrism*, London: Routledge, 1994.

Se dessutom Usama Bin Ladens tal i RetorikMagasinet nr 12, 2001.

Om artikelförfattaren

Elisabeth Eide är Førsteamanuensis vid journalistutbildningen, Högskolan i Oslo.

översatt av Madeleine Ström-Ahrnstedt.